

O monte vivo no IES de Ponte Caldelas: concienciación ambiental e recuperación do patrimonio

M. Isabel Torres Jack*

Desde o curso 2017/18, o IES de Ponte Caldelas participa no "Monte Vivo", un gran proxecto educativo interdisciplinar que xorde a raíz dos incendios de outubro de 2017, que motivaron en nós un interese por concienciar sobre os coidados do monte e a prevención de futuros lumes. Este traballo integra diversas liñas mestras de actuación pedagóxica do noso centro educativo, en base á educación implicada na contorna, tanto no patrimonio natural como no etnográfico, a través de traballos de investigación. A principal finalidade do proxecto é a concienciación sobre a importancia da conservación dos ecosistemas forestais autóctonos, ante a situación de falta de xestión do monte que estamos a vivir.

Tras os lumes forestais de 2017, o IES de Ponte Caldelas comezou a traballar na reconstrución do monte · IES de Ponte Caldelas

A contorna xeográfica do IES de Ponte Caldelas está composta por tres concellos: Ponte Caldelas, A Lama e Fornelos de Montes, na provincia de Pontevedra. Son tres concellos de forte carácter rural, regresivos demograficamente e que padeceron unha emigración crónica ao longo dun século e medio. Posúen unha riqueza patrimonial moi variada, que provén dunha forma de vida ligada ao medio natural, actualmente en proceso de desaparición. Os lumes de terceira xeración (incendios moi virulentos debido a grandes áreas de pirófitas en monocultivos) tamén son, tristemente, unha característica ligada a este entorno, xa que afectan unha parte importante do medio natural, sobre todo, nas zonas onde abundan as especies pirófitas, como acacias e eucaliptos.

O IES Ponte Caldelas apostou, desde os seus inicios, por un ensino público que garanta unha formación de calidade para a igualdade, cun forte sentido proactivo inserido na comarca. O proxecto "Monte Vivo", inscrito no plan Proxecta, é un proxecto de conservación e restauración dos ecosistemas forestais e de concienciación sobre o coidado do monte. Consiste no coidado e na custodia do terreo que rodea ao instituto, con limpeza de especies pirófitas e plantación dun bosque autóctono. A superficie coidada aumenta cada ano coa colaboración do CFEA de Lourizán, que nos proporciona experiencia no traballo forestal e ferramentas para realizalo.

É un proxecto que corresponde á clasificación de "Aprendizaxe-Servizo", xa que pretendemos ser exemplo de

Traballo anual de plantación de autóctonas. De uniforme, futuras capataces forestais · IES de Ponte Caldelas

xestión do territorio, coa muda de especies pirófitas, eucalipto e acacia, por especies frondosas máis resilientes fronte aos lumes. Estes contidos son complementados co traballo sobre o Visor Xeográfico da Xunta, para localizar as fincas de cada quen e medilas, co obxectivo final de promover a reflexión.

Educación implicada na contorna

Precisamente, a educación implicada na contorna ten como obxectivo a sensibilización do alumnado cara á riqueza etnográfica e patrimonial e a valoración das paisaxes rurais nas que vive, a importancia da ordenación do territorio como repulsivo aos lumes, así como a creación dunha conciencia cidadá crítica e participativa. Mantemos como liña de fondo que o noso alumnado herdará un espazo rural de gran calidade paisaxística e patrimonial e que é función do ensino público preparar unha cidadanía consciente desta responsabilidade. En particular, o monte é un elemento económico moi importante na comarca e o alumnado está familiarizado coa súa xestión. Esta rapazada que educamos será no futuro quen xestione o patrimonio forestal das súas parroquias desde o territorio propio, a través das Comunidades de Montes.

O traballo do centro na área de custodia

No comezo deste proxecto a raíz dos lumes, en 2017, asinamos un acordo de custodia do territorio entre o IES de Ponte Caldelas, o CFEA de Lourizán, a CMMCC de

Cuñas, propietaria dos terreos, e a asociación ecoloxista local A Rente do Chan. Cada entidade colleu un compromiso de actuación sobre a área de custodia, mais na actualidade, despois de anos de concienciación e despois de obter varios premios por innovación educativa, sumáronse á iniciativa outros organismos como a ANPA do IES, que apoia as limpeza de matogueira; ou os Axentes Garda Ríos, pertencentes á Consellería de Medio Ambiente, que actúan coidando o río Verdugo e que nos asesoran en canto á protección da natureza.

Cada curso realizamos unha reunión inicial na que visitamos a zona de custodia, con todos os representantes das institucións que colaboran. Decidimos, nese encontro, as actividades principais do curso coa fin de manter e mellorar a área. Esta xornada adoita realizarse entre outubro e novembro. O alumnado de 2º ESO racha co seu horario sistemático de aulas, para, xunto co alumnado do ciclo forestal, entrar en contacto coa natureza, observar e actuar no rescate das árbores autóctonas e na eliminación de pirófitas. Os equipos de traballo desta xornada son mixtos, e o estudiantado de ciclos actúa de monitores ambientais para o de secundaria. Nas actividades realizadas este último curso 24/25, como innovación, realizamos inoculación de boletus en raíces de castiñeiros e carballos. O inóculo foi preparado previamente en Lourizán.

Ademais, este proxecto permítenos a colaboración con outros centros educativos. O CEIP Manuel Cordo Boullosa e o CEIP Plurilingüe A Reigosa participan con nós

no "Monte Vivo" a través das visitas didácticas que organizamos cos cursos de 3º e 5º de primaria, onde se achegan ao monte e ao sendeiro, e se familiarizan con conceptos relacionados coa biodiversidade e a sustentabilidade, co apoio do alumnado de 4º ESO.

Os proxectos de investigación

Traballar a interdisciplinabilidade en todas as competencias a través de proxectos reforza a importancia do noso obxectivo. Cada curso escollemos un tema para realizar unha investigación integrada do proxecto Monte Vivo. Utilizamos a metodoloxía *Sharing European Memories at school*. ◀ O proxecto escollido para o curso 23/24 trata sobre os traballos comunais na Galicia dos nosos avós.

Neste proxecto, o alumnado investiga, con entrevistas ás familias, as diferente tarefas que se realizaban de xeito comunal na época dos seus avós e bisavós. En base á información recadada, realizamos podcast e debuxos, traballamos con fotos da época, redactamos un documento e creamos unha páxina web onde se expón todo ese material.

O Monte Vivo do IES forma parte, dende hai 7 anos, do Plan Proxecta da Xunta de Galicia. Levou un terceiro premio en innovación educativa en 2019, un premio en Dinamización da Lingua Galega pola Xunta de Galicia en 2021 en innovación educativa, e, no 2022, o maior premio en innovación educativa da Consellería de Edu-

cación, Innovagal, que nos compromete a ser centro innovador durante catro anos. Actualmente entramos no Programa de Ponte nas Ondas.

Este traballo no proxecto do Monte Vivo considérase innovador, integrador e motivador. Innovador, porque modifica os tempos e os espazos clásicos da ensinanza regrada. Integrador na natureza, polo seu carácter práctico. Motivador, porque presenta unha proposta de traballo distinta. Sae da rutina de dar materia e facer un exame posterior que demostre o rendemento. Deste xeito, integra o alumnado con diferentes capacidades e valórase o proceso e a madurez conseguida.

Bibliografía

Bas López, B. (1989). *Camiños, pasos e pontes*. Vigo: Ir indo.

Criado Boado, F. (1993). *A paisaxe rural galega e a súa xenealoxía arqueolóxica*. Actas do I Simposium de Estudos Galegos. Santiago: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria.

Fernández Sendín, M. (2016). *Poldras, Pasos, Pasadeiras... Reminiscencias del Neolítico*. Almería: Círculo Rojo.

Lorenzo Fernández, X. (1982). *A Terra*. Os oficios. Vigo: Galaxia, Biblioteca Básica da Cultura.

Martínez Plasencia, M. e Sánchez Cora, T. (2002). *Ponte Caldeas, memoria escrita dun pobo (1500-1936)*, Tomo IV. Pontevedra: Deputación de Pontevedra.

* M. Isabel Torres Jack. Coordinadora do proxecto e profesora de Tecnoloxía.

O alumnado entrevista a veciñanza e familiares maiores para recuperar a sabedoría tradicional · IES de Ponte Caldeas